

Original Article

Open Government: Origin, Development and Related Legal Institutions in the Islamic Republic of Iran

Fatemeh Jangjooi Kheljan ^{1*}, Ayat Mulaee ²

1. Studied public law at Tabriz University, Tabriz, Iran (*Corresponding Author).
email: jangjookhf@gmail.com.

2. Associate Professor, Department of Law, Faculty of Law and Social Sciences, Tabriz University, Tabriz, Iran.
email: amulaee@tabrizu.ac.ir.

Received: Feb. 24, 2025; Revised: May. 22, 2025; Accepted: Jun. 27, 2025

DOI: [10.48308/jpap.2025.238786.1442](https://doi.org/10.48308/jpap.2025.238786.1442)

Abstract

Purpose: In today's advanced world, to maintain their existence, organizations must constantly monitor their performance to improve it and increase people's trust in them. One of the things that an organization or government can do to improve its performance is to increase transparency. The theory of open government, which comes from transparency, is considered an issue of the day in order to increase intra-border and extra-border communication. This article, while providing a unified definition of open government, has been written with the aim of explaining the jurisdiction of legal institutions related to the framework (components) of open government. In addition, this article analyzes the empirical and conceptual literature on open government to infer the framework of open government and open data policies in achieving open government in order to improve public administration.

Design/ methodology/ approach: This article is a descriptive and analytical approach, and the sources used in this research are part of the books and articles that are collected and compiled in a library format, and at the end of each part, the content is presented in a table to make it easier to understand the topics. Design and methodology of research.

Research Findings: The issue of open government in the literature is very heterogeneous with regard to the field of research, the topic, the country of interest, and the content, so the integrated concept of open government is not clearly explained in the literature. In fact, the literature does not have a clear understanding of what the term open government generally includes, and even lacks basic and unified definitions, which are identified in Table No. 3, the cornerstone of the open government framework, which has led to the presentation of a homogeneous definition. Finally, in the definition of open government and different views about it, it can be briefly mentioned that the inner heart of open government consists of three pillars: transparency, participation, and cooperation, which increase public value. In addition, these three pillars affect the government-to-citizen/government-to-business relationship. Together, they form the internal factors of open government. These internal factors are influenced by external factors such as technology, accountability, regulations, and law, which ultimately interact with the internal circle to accept and trust the government as well as accountability.

Limitations & Consequences: The limitations of time and the lack of resources, and issues related to the collection of the required information and data are among the most important limitations of the current research. Also, the investigation of this research is focused on the short-term effects of implementation, and more studies are needed to analyze the long-term effects.

Practical Consequences: In organizational composition, open government, easy access to information generally means. Meanwhile, in an open government, the organizational transparency of the guarantee process and the commitment to accountability is defined by the timely disclosure of information and data, so, it is essential that the institutions outlined in this article and the proposed open data policies be

Copyright: © 2025 by the authors. Published by Shahid Beheshti University. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

further scrutinized using the aforementioned components to pave the way for the emergence of an open government as soon as possible.

Innovation or value of the Article: The issue of transparency of information becomes important when citizens have the right to access government documents and actions in order to provide the possibility of people's effective monitoring of the government. Open public data policies not only help government organizations in keeping data, perhaps through the integration of current and common data with new information for management, through the ability to systematically access internal or external problem-solving procedures, but also create more organizational capacities. Therefore, this article seeks to provide a systematic investigation that includes all the literature reviewed in relation to open government.

Paper Type: Original Paper

Keywords: Open Government, Literature Review, Transparency, Legal Entities, Organizational Management.

How to Cite: Jangjooi Kheljan, Fateme; Mulaee, Ayat (2025). Open Government: Origin, Development and Related Legal Institutions in the Islamic Republic of Iran. *Public Adm Perspect.*, 16(2), 36-57 (In Persian).

مقاله پژوهشی

دولت باز: منشأ، توسعه و نهادهای قانونی مرتبط با آن در جمهوری اسلامی ایران

فاطمه جنگجوی خلجان^۱، آیت مولائی^۲

۱. دانش آموخته حقوق عمومی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران (*نویسنده مسئول).

jangjookhf@gmail.com

۲. دانشیار گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

amulaee@tabrizu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۰۶، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۰۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۰۶

DOI: [10.48308/jpap.2025.238786.1442](https://doi.org/10.48308/jpap.2025.238786.1442)

چکیده

هدف: در دنیای پیشرفته امروزی سازمان‌ها برای حفظ موجودیت خود به طور مداوم باید نظاره‌گر عملکرد خود باشند تا هم عملکرد خود را بهبود بخشند و هم اعتماد مردم به خود را افزایش دهند. یکی از کارهایی که یک سازمان یا دولت در جهت بهبود عملکرد خود می‌تواند انجام دهد، شفافیت است. نظریه دولت باز که از شفافیت ناشی می‌شود، به جهت افزایش ارتباطات درون مرزی و برون مرزی به عنوان مسئله روز مطرح است. این مقاله ضمن ارائه تعریف یکپارچه دولت باز، با هدف تبیین حوزه صلاحیتی نهادهای قانونی مرتبط با چارچوب (مولفه‌های) دولت باز نگارش شده است. به علاوه، نهایتاً در این مقاله به تحلیل ادبیات تجربی و مفهومی دولت باز برای استنباط چارچوب دولت باز و خط‌مشی‌گذاری‌های داده باز در حصول به دولت باز در راستای بهبود مدیریت دولتی نیز پرداخته شده است.

طراحی / روش‌شناسی / رویکرد: با مد نظر قرار دادن ماهیت نظری تحقیق، رویکرد پژوهش در مقاله حاضر رویکردی توصیفی، تحلیلی است و منابع مورد استفاده در این پژوهش قسمتی از کتب و مقالات می‌باشد که گردآوری و تالیف مطالب به صورت کتابخانه‌ای می‌باشد و اینکه سعی شده است در آخر هر قسمت مطالب به صورت جدول نیز ترسیم شود تا فهم موضوعات سهل تر شود.

یافته‌های پژوهش: مسئله دولت باز در ادبیات با توجه به رشته تحقیق، موضوع، کشور مورد علاقه و محتوا بسیار ناهمگون است. لذا مفهوم یکپارچه دولت باز به وضوح در ادبیات توضیح داده نشده است. در واقع، ادبیات درک واضحی از آنچه که اصطلاح دولت باز به طور کلی در بر می‌گیرد ندارد و حتی فاقد تعاریف اساسی و یکپارچه است. در جدول شماره ۳ سنگ بنای چارچوب دولت باز مورد شناسایی قرار گرفته که منجر به ارائه تعریف همگون شده است. نهایتاً در تعریف دولت باز و دیدگاه‌های مختلف درباره آن می‌توان به اختصار اشاره کرد که قلب داخلی دولت باز از سه رکن تشکیل شده است: شفافیت، مشارکت و همکاری که این ستون‌ها ارزش عمومی را افزایش می‌دهد. به علاوه، این سه ستون بر رابطه دولت به شهروندان / رابطه دولت به تجارت تأثیر می‌گذارند. آنها با همدیگر عوامل داخلی دولت باز را می‌سازند. این عوامل داخلی تحت تأثیر عوامل خارجی مانند فناوری، مسئولیت‌پذیری و مقررات و قانون است که در نهایت پذیرش و اعتماد به دولت و همچنین پاسخگویی نیز با دایره داخلی تعامل دارد.

محدودیت‌ها و پیامدها: محدودیت زمانی و کمبود منابع و مسائل مربوط به جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز از جمله مهمترین محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌باشد و همچنین بررسی این پژوهش بر اثرات کوتاه مدت اجرایی متمرکز بوده و برای تحلیل اثرات بلند مدت نیاز به مطالعات بیشتری می‌باشد.

پیامدهای عملی: در ترکیب سازمانی، دولت باز، دسترسی آسان به اطلاعات معنا می‌شود. در این میان در یک دولت باز، شفافیت سازمانی فرایند ضمانت و تعهد پاسخگویی از راه آشکارسازی به هنگام اطلاعات و داده‌ها تعریف می‌شود. لذا ضروری است نهادهای ترسیم شده در این نوشتار و خط‌مشی‌های پیشنهادی داده باز با بهره‌گیری از مولفه‌های ذکر شده مورد تدقیق بیشتر قرار گرفته تا زمینه ظهور هر چه سریعتر دولت باز را مهیا کنند.

Copyright: © 2025 by the authors. Published by Shahid Beheshti University. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

ابتکار یا ارزش مقاله: موضوع شفافیت اطلاعات زمانی پراهمیت می‌شود که بر اساس آن شهروندان حق دسترسی به اسناد و مدارک و اقدامات دولت را دارند تا امکان نظارت مؤثر مردم بر دولت فراهم شود. خط‌مشی‌های داده‌های عمومی باز نه تنها به سازمان‌های دولتی در نگه داشتن داده‌ها یاری می‌رساند، چه بسا از طریق تلفیق داده‌های جاری و متداول با اطلاعات جدید برای مدیریت، از طریق قابلیت وصول نظام‌مند به رویه‌های درونی و یا بیرونی حل مسئله، ظرفیت‌های سازمانی بیشتری پدید می‌آورد. لذا این مقاله به دنبال ارائه یک بررسی سیستماتیک است که تمام ادبیات بررسی شده در رابطه با دولت باز را در بر می‌گیرد.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

کلمات کلیدی: دولت باز، بررسی ادبیات، شفافیت، نهادهای قانونی، مدیریت سازمانی.

استناددهی: جنگجوی خلجان، فاطمه؛ مولایی، آیت (۱۴۰۴). دولت باز: منشأ، توسعه و نهادهای قانونی مرتبط با آن در جمهوری اسلامی ایران. چشم‌انداز مدیریت دولتی، ۱۶(۲)، ۳۶-۵۷.

مفهوم دولت باز در سال‌های اخیر اهمیت بیشتری یافته است. از زمان امضای تفاهم نامه رئیس‌جمهور اوباما برای روسای ادارات و آژانس‌های اجرایی در مارس ۲۰۰۹، دولت باز توجه عموم و دانشمندان را به خود جلب کرده است. هدف اصلی اوباما ایجاد یک دولت شفاف و مشارکتی از طریق مشارکت شهروندان بود. علاوه بر این، او می‌خواست دولت خود را کارآمدتر کرده و آن را برای چالش‌های عصر دیجیتال آماده کند. دولت باز همچنین در سایر نقاط جهان از جمله اتحادیه اروپا، استرالیا، نیوزلند و همچنین چین و روسیه محبوب شده است. همه اینها نشان می‌دهد که دولت باز در حال ورود به مرحله جدید و تبدیل شدن به یک دستور کار مهم جهانی می‌باشد (Lee and Kwak, 2012). از سال ۲۰۰۸ مجموعه‌ای غنی از ادبیات دولت باز در مجلات مختلف جهانی و داخلی پدیدار شده است. با این حال به‌طور کلی، دولت باز هنوز یک زمینه تحقیقاتی در حال تکامل است. بنابراین، مسئله دولت باز در ادبیات با توجه به رشته تحقیق، موضوع، کشور مورد علاقه و محتوا بسیار ناهمگون است. لذا مفهوم یکپارچه دولت باز به وضوح در ادبیات توضیح داده نشده است. در واقع، ادبیات درک واضحی از آنچه که اصطلاح دولت باز به‌طور کلی در بر می‌گیرد ندارد و حتی فاقد تعاریف اساسی و یکپارچه است.

در مقابل این پس زمینه، نیاز مبرمی به بررسی و طبقه‌بندی بدنه ادبیات دولت باز به منظور شناسایی عناصر دولت باز و توسعه چارچوب و تعریف مفهومی دولت باز وجود دارد. از آنجایی که دولت باز یک زمینه تحقیقاتی نسبتاً جدید است، کمبود بررسی ادبیات سیستماتیک و فراتحلیل وجود دارد. از اینرو مایجر و همکاران (۲۰۱۲) مروری بر ادبیات دولت باز را ارائه می‌دهند. با این حال، آنها عمدتاً شفافیت و مشارکت را بررسی کردند، که این دو را معادل باز بودن تعریف می‌کنند. از این رو مقاله آنها تمام ادبیات موجود در مورد دولت باز را که برای یک مرور معنادار از وضعیت فعلی تحقیق ضروری است، مورد بحث قرار نداده است. به‌علاوه، در عین حال نیز مفهوم روشنی هم از دولت باز ارائه نکرده است (Meijer et al., 2012). هدف اصلی این مقاله ارائه یک بررسی سیستماتیک است که تمام ادبیات را در بر می‌گیرد و یافته‌های تحقیقات اخیر آنها را به منظور توسعه مفهومی نظری روشن و جامع از دولت باز تجزیه و تحلیل می‌کند. به‌علاوه سعی شده است بر اساس ادبیات فعلی، یک تعریف یکپارچه از دولت باز ارائه شود. برای پاسخگویی به این وظایف چالش برانگیز، این مقاله به چندین بخش تقسیم شده است. برای شروع، منشأ و توسعه دولت باز بررسی شد و علاوه بر این، تعاریف موجود از دولت باز به منظور ایجاد یک تعریف یکپارچه را نیز مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. سپس، با مروری بر ادبیات موجود، ادبیات تجربی دولت باز مطرح شد تا در نتیجه بتوان درک نظری روشنی برای این مفهوم ارائه کرد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

آزادی در دسترسی به اطلاعات یکی از ضروری‌ترین نیازهای بشر در قرن جدید می‌باشد. به ویژه با پیشرفت فناوری، این نیاز بیش از پیش احساس می‌شود. بعید است که از ذهن خالی سؤالی برخیزد تا پاسخی به آن داده شود، مگر آنکه مردم در نتیجه آزادی دسترسی به اطلاعات، از کم و کیف امور آگاه شوند و تنها در این صورت است که ده‌ها پرسش یا نکته مبهم برای آنها مطرح می‌شود. دولت یا حکومت پاسخگو، حکومتی است که به این پرسش‌ها و نکته‌های مبهم با آغوش باز گوش می‌کند و دقیق می‌شنود و پاسخ معقول به آنها می‌دهد (Zakizadeh et al., 2018). دولت باز با انتشار داده‌های باز علاوه بر اینکه در معرض نظارت و ارزیابی افراد جامعه قرار می‌گیرد، در مقیاسی وسیع‌تر مورد نظارت فعالان عرصه‌ی اقتصادی و سیاسی خارجی نیز قرار می‌گیرد؛ به‌طوری که این رویکرد علاوه بر افزایش کارآمدی، اعتبار سیاسی برای دولت تولید می‌کند.

ولدیگی^۱ و همکاران (۲۰۲۱) و لاسراپ و رامادا^۲ (۲۰۱۰) معتقدند کنترل فساد فقط در صورتی ممکن است که دولت، شهروندان و بخش خصوصی، برای تضمین دولت باز باهم همکاری کنند. در مقاله‌ای با عنوان «نقش شفافیت در تحقق حکمرانی مطلوب» بررسی شده است که مردم تنها در یک دولت باز می‌توانند با آگاهی کامل از اوضاع به‌طور آزادانه در خصوص رفتار خود تصمیم بگیرند که از این لحاظ شفافیت در اطلاع‌رسانی ابزاری مهم برای آزادی بوده و روشن می‌کند آنچه انجام می‌گیرد چگونه و به چه دلیل است و شامل چه کسانی می‌شود و کلاً بر اساس چه استانداردهایی سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری شده است (Yazdani, 2009). بدین ترتیب از نظر کارآیی، موضوع شفافیت اطلاعات زمانی پراهمیت می‌شود که بر اساس آن شهروندان حق دسترسی به اسناد و مدارک و اقدامات دولت را دارند تا امکان نظارت مؤثر مردم بر دولت فراهم شود.

مسئله پژوهش

اصطلاح «دولت باز» در ادبیات دانشگاهی بیشترین ارتباط را با آزادی اطلاعات، مبارزه با فساد و شفافیت دارد. در ذهن عامه مفهوم دولت باز مترادف است با سه اصل:

- اول) با استفاده از فناوری‌های جدید، دولت باید شفاف‌تر باشد و در مورد آنچه آنها (دولت) انجام می‌دهند اطلاعات را به شهروندان ارائه دهد.
- دوم) دولت باید از طریق مشارکت با شهروندان تعامل داشته باشد تا در نهایت، به پیشرفت دولت و بهبود کیفیت فرآیند تصمیم‌گیری آن منجر شود.
- سوم) دولت باید در تمام سطوح دولتی با عوامل غیر انتفاعی و تجاری همکاری کند (Wirtz and Birkmeyer, 2015).

می‌توان گفت مفهوم دولت باز و کارکردهای آن در سرتاسر جهان به شدت در حال بسط بوده که این مفهوم می‌تواند رهاوردهای مختلف اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی بسیاری را در پی داشته باشد. بیشترین تمرکز خط‌مشی‌های عمومی داده باز به اشتراک‌گذاری اطلاعات با عموم مردم است و مزایای بسیاری را، هم برای فراهم‌آوردندگان داده‌ها و هم برای استفاده‌کنندگان از داده‌ها، به دنبال دارد.

روش شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش تحقیق توصیفی (غیرآزمایشی) استفاده شده است که سعی در توصیف شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی دارد. لذا هدف از این روش، اجرای تحقیق توصیفی برای شناخت بیشتر شرایط موجود یا یاری رساندن به فرایند تصمیم‌گیری در زمینه موضوع دولت باز می‌باشد. چرا که تحقیقات توصیفی در این پژوهش از بُعد بنیادی است که تلاش شده است به کشف حقایق و واقعیت‌های موضوع حاضر بپردازد. البته ذکر این نکته ضروری است که کشف قوانین علمی و روابط علت و معلولی یا همبستگی بین متغیرها و عوامل به عنوان گزاره‌های کلی، از طریق تحقیقات توصیفی امکان‌پذیر نیست.

¹ Valadbeigi

² . Lathrop & Ruma

مفهوم نظری دولت باز

«صرف نظر از آستره بودن و داشتن شخصیت حقوقی مستقل، دولت، بزرگترین و اصلی‌ترین نهاد سیاسی سازمان‌یافته است که قدرت برتر و مشروع خود را در داخل چارچوب سرزمینی بر سایه همه نهادها و افراد گسترانیده است» (Ghahramani Afshar and Khairollah, 2022: 157-158). در واقع، دولت یک ساختار فوق‌العاده و جامع است که به عنوان ابزاری برای اعمال حاکمیت استفاده می‌شود. دولت نه تنها بر افراد و نهادهای داخلی سایه می‌افکند، بلکه نقش مهمی در هدایت و تنظیم امور مختلف جامعه ایفا می‌کند. این نهاد به گونه‌ای طراحی شده است که بتواند به بهترین شکل ممکن به اداره کشور بپردازد و نظم و امنیت را حفظ کند. از این رو برای استنباط یک مفهوم نظری از دولت باز، ابتدا باید توسعه آن را مرور کنیم. ایده دولت باز به طور کلی مفهوم جدیدی نیست و در طول تاریخ در زمینه‌های مختلف از جمله آزادی اطلاعات، مبارزه با فساد و شفافیت استفاده شده است (Nam, 2012).

دولت باز

۴۲ | صفحه

در سال ۱۷۸۹، توماس جفرسون اظهار داشت برای اینکه مردم به دولت خود اعتماد کنند، باید به خوبی از عملکرد آنها آگاه باشند (Yagoda, 2010). یکی از رویکردهای نوسازی در بخش دولتی از دهه ۱۹۸۰، به اصطلاح مدیریت دولتی نوین مربوط می‌شده است. مدیریت دولتی نوین رویکردی است که عناصر بیشتری از سازمان‌های مستقل و غیرمتمرکز مانند بخش خصوصی را مورد توجه قرار داده یا مشتری‌مداری را در بخش دولتی به منظور ایجاد یک مدیریت دولتی کارآمدتر به کار می‌گیرد (Larbi, 1999). جنبش دولت باز پس از پذیرش دولت الکترونیک در اواسط دهه ۱۹۹۰ ظهور کرد (Evans and Campos, 2013). به ویژه گسترش اینترنت در اواخر دهه ۱۹۹۰، مدیریت دولتی و دولت را به طرز چشمگیری تغییر داد. بانک توسعه آمریکا، دولت باز را مبتنی بر ارتقای شفافیت و دسترسی عموم به اطلاعات، مشارکت شهروندان و همکاری میان ذی‌نفعان، هم در شکل‌گیری خطمشی و هم در ارائه خدمات می‌داند (Aboalmaali et al., 2020: 149-174).

ادبیات مربوط به دولت باز عمدتاً از دستورالعمل دولت باز سال ۲۰۰۹ اوباما (Dawes, 2010) گرفته شده است. اوباما بر سه اصل برای نحوه عملکرد دولت باز تمرکز کرد. اول با استفاده از فناوری‌های ارتباطی جدید، دولت باید شفاف باشد و اطلاعاتی را در مورد آنچه انجام می‌دهد به شهروندان خود ارائه دهد. دوم، دولت باید مشارکت داشته باشد، مشارکت عمومی را افزایش داده و در نتیجه کارایی دولت را ارتقاء دهد و کیفیت تصمیمات خود را بهبود بخشد، دست آخر، دولت باید همکاری داشته باشد. ادارات و سازمان‌های اجرایی باید از ابزارها، روش‌ها و سیستم‌های نوآورانه برای همکاری بین خود، در تمام سطوح دولتی و با سازمان‌های غیرانتفاعی، مشاغل و افراد در بخش خصوصی استفاده کنند (Obama, 2009).

تعاریف دولت باز

کمبود تعاریف یکپارچه دولت باز در ادبیات وجود دارد. ما توانستیم تنها شش نویسنده را شناسایی کنیم که سعی در تعریف اصطلاح دولت باز دارند. سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) دولت آزاد را به عنوان راهی برای یک دولت باز و پاسخگو می‌داند. گایگر و فون لوه (۲۰۱۲) خاطر نشان کردند که دولت باز شامل شفافیت، مشارکت و همکاری دولت در مقابل اشخاص ثالث مانند مشاغل یا شهروندان است. علاوه بر این، آنها استدلال می‌کنند که دولت باز را می‌توان برابر با دولت الکترونیک و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات دانست. مایجر و همکاران دولت باز را برابر با میزان دسترسی شهروندان می‌دانند که می‌توانند از طریق دسترسی به اطلاعات دولتی و حوزه‌های تصمیم‌گیری بر فرآیندهای دولت نظارت کرده و بر آنها اثر بگذارند (Meijer et al., 2012). هیلگرز با اتخاذ رویکردی متفاوت، دولت باز را به عنوان شیوه ادغام دانش بیرونی در فرآیند سیاسی و اداری تعریف می‌کند. این ادغام با استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعات و ارتباطات پشتیبانی می‌شود (Hilgers, 2012). دولت باز موجب

افزایش شفافیت در فعالیت‌ها و فرآیندهای دولتی می‌شود. در این راستا، مدیریت دولتی با پیگیری استراتژی‌های دولت باز، بسترهایی را برای مشارکت شهروندان و دخالت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها فراهم می‌آورد. این رویکرد به پاسخگویی دموکراتیک و ایجاد اعتماد میان دولت و مردم می‌انجامد. در نتیجه، انتظار می‌رود که فرآیندهای اداری باز به تقویت مشروعیت و پذیرش تصمیمات سیاسی کمک کند و در نهایت دموکراسی را بهبود بخشد (Schmidhuber, et al., 2019). آخرین تعاریف دولت باز توسط ایوانز و کامپوس نیز بر زمینه فناوری تمرکز دارد، که عنوان می‌کنند فناوری اطلاعات زمینه یک گفتگوی مشارکتی را بین سیاستگذاران و شهروندان ایجاد می‌کند. از این رو به منظور ایجاد درک روشن و جامع از اصطلاح دولت باز که می‌تواند برای تحلیل‌های بیشتر مورد استفاده قرار گیرد، جنبه‌های اصلی دولت باز از مقالات مربوطه استخراج شده است که از اینها سعی کردیم تعریفی به دست بیاوریم. برای این منظور، جدول شماره ۱ ویژگی‌های بارز تعاریف دولت باز را با توجه به جنبه‌های موضوعی، عملکردی و غایت شناختی آنها نمایان می‌کند. جنبه‌های مرتبط با موضوع به وضوح کارکردها و شیوه دولت باز را تعیین می‌کند. تمام جنبه‌های مرتبط با موضوع نشان می‌دهد که دولت باز به عنوان یک فرآیند دائمی در نظر گرفته می‌شود. با این حال، جنبه‌های عملکردی تفاوت‌های گسترده‌ای را رونمایی می‌کند. دو جهت واضح است: گروهی از نویسندگان دولت باز را ابزاری برای تأثیرگذاری بر کار دولت می‌دانند در حالی که سایر نویسندگان اطلاعات و فناوری را جنبه‌های کارکردی می‌دانند. در مورد هدف یا اهداف (جنبه‌های غایت‌شناختی) دولت باز، باز هم تصویری یکنواخت در تعاریف وجود دارد. همه نویسندگان، به جز هیلگرس (۲۰۱۲)، شفافیت، مشارکت یا همکاری را به عنوان جنبه‌های غایت‌شناختی در نظر می‌گیرند.

جدول ۱: تعاریف دولت باز

نویسنده	تعریف	جنبه‌های مرتبط با موضوع	جنبه‌های عملکردی	جنبه‌های غایت شناختی
Obama (2009)	دولت من متعهد به ایجاد سطح بی‌سابقه‌ای از باز بودن در حکومت است. ما برای اطمینان از اعتماد عمومی و ایجاد سیستم شفافیت، مشارکت عمومی و تعاون، با یکدیگر همکاری خواهیم کرد. باز بودن، دموکراسی ما را تقویت کرده، کارایی و اثر بخشی در دولت را ارتقا می‌بخشد.	فرآیندهایی برای سطح بی‌سابقه از باز بودن در دولت	دولت باز به عنوان ابزاری برای تضمین اعتماد عمومی	شفافیت/ مشارکت عمومی/ همکاری
OECD (2009)	دولت باز و پاسخگو را به عنوان یک عامل محرک فراگیر می‌داند.	روند ایجاد یک دولت باز و پاسخگو	دولت باز به عنوان ابزاری برای پاسخگویی به ایده‌های جدید	شفافیت و دسترسی
Geiger/Lucke (2012)	دولت باز به عنوان یک اصطلاح چتر (حمایتی) برای بسیاری از ایده‌ها و مفاهیم مختلف عمل می‌کند. تعریف محدود دولت باز شامل شفافیت، مشارکت و همکاری دولت در قبال اشخاص ثالث در اقتصاد یا شهروندی است. اغلب دولت باز با دولت الکترونیک و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات برابر دانسته می‌شود.	فرآیند ایجاد رابطه بین دولت و اشخاص ثالث	استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات	شفافیت / مشارکت/ همکاری
Meijer et al. (2012)	باز بودن دولت در حدی است که شهروندان می‌توانند از طریق دسترسی به حوزه‌های تصمیم‌گیری بر روند دولت نظارت و تأثیر بگذارند.	فرآیند ایجاد دسترسی به دولت	دولت باز به عنوان ابزاری برای توانمندسازی شهروندان براس نظارت و نفوذ در فرآیندهای دولت	شفافیت و مشارکت
Hilgers (2012)	دولت باز به عنوان شیوه ادغام دانش خارجی در روند سیاسی و اداری تعریف شده. این کار از طریق روابط رسمی و غیررسمی قابل انجام است. این‌ها معمولاً تحت تأثیر استفاده از فناوری - های جدید اطلاعات و ارتباطات هستند. بهره‌گیری از تمهیدات غیررسمی ویژگی جدید دولت باز را نمایان می‌کند.	مجموعه فرآیندهای دولتی	روابط رسمی و غیررسمی تحت تأثیر اطلاعات جدید و فناوری‌های ارتباطی	ادغام دانش بیرونی
Evans/Campos (2013)	دولت باز به‌طور گسترده‌ای به عنوان افزایش فناوری‌های اطلاعاتی برای ایجاد گفتگوی مشارکتی بین سیاست‌گذاران و شهروندان درک می‌شود.	مجموعه فرآیندهای دولت	استفاده از فناوری اطلاعات	ایجاد گفتگوی مشارکتی
Harlan Yu and David G.	با مشخص کردن تمایز بین داده‌های باز و دولت باز معتقد است که افشای اطلاعات تسهیل می‌شود، اما استفاده از فناوری‌های داده باز لزوماً مساوی با مسئولیت‌پذیری نیست.	رابطه بین دولت باز و داده باز	استفاده از فناوری داده	تسهیل دسترسی به اطلاعات

شفافیت و اعتماد	پیگیری استراتژی‌های دولت باز	فرآیندهای اداری باز	فرآیندهای اداری باز به تقویت مشروعیت و پذیرش تصمیمات سیاسی کمک میکند و در نهایت دموکراسی را بهبود می بخشد	Schmidhuber, Stütz & Hilgers (2019)
-----------------	------------------------------	---------------------	---	-------------------------------------

لذا در این زمینه، دولت باز و شفاف به معنای حکومتی است که اطلاعات و فرآیندهای خود را به صورت عمومی و قابل دسترس برای همه شهروندان ارائه می‌دهد. این نوع دولت با استفاده از فناوری‌های نوین و ابزارهای دیجیتال تلاش می‌کند تا شفافیت در تصمیم‌گیری‌ها و عملکرد خود را افزایش دهد. این مدل حکومتی به شهروندان اجازه می‌دهد تا با آگاهی از تصمیمات و سیاست‌های دولت، نظرات و پیشنهادات خود را مطرح کنند و در نتیجه، تعامل و اعتماد بین دولت و مردم افزایش یابد (Moradi-Berelyan, 2020:234). از سوی دیگر دولت باز و شفاف به عنوان یکی از اصول اساسی حکمرانی خوب، بر اهمیت اخلاقیات، مسئولیت‌پذیری و احترام به حقوق شهروندان تأکید دارد. این نوع دولت با کاهش فساد و افزایش کارایی، موجب توسعه پایدار و تقویت دموکراسی می‌شود. ابزارهای دیجیتال مانند درگاه‌های اطلاعات عمومی و سامانه‌های ارتباطی برخط، نقش مهمی در تحقق دولت باز و شفاف ایفا می‌کنند. از این‌رو، آموزش شهروندان برای استفاده مؤثر از این ابزارها و همچنین ایجاد زیرساخت‌های مناسب فنی از جمله اقدامات ضروری برای پیاده‌سازی موفقیت‌آمیز دولت باز و شفاف است. برای تحقق این شرایط، شهروندان و گروه‌های اجتماعی باید با حمایت از فناوری‌های مدرن اطلاعات و ارتباطات و مولفه‌های دولت مدرن (Held, 2015:121) در فرآیندهای سیاسی ادغام شوند تا بتوانند باهم اثربخشی و کارایی اقدامات دولتی و اداری را بهبود بخشند.

ادبیات تجربی دولت باز

در ادامه مقاله‌های تجربی در مورد دولت باز را عمیق‌تر بررسی می‌کنیم تا نکات کلیدی را شناسایی کرده و در نتیجه چارچوبی برای مفهوم‌سازی دولت باز استخراج کنیم.

لی و کواک سه سطح مختلف دولت باز (شفافیت داده‌ها، مشارکت باز و همکاری باز) را تجزیه و تحلیل می‌کنند. نتایج آنها نشان می‌دهد که اگر سازمان‌های دولتی شفافیت، مشارکت و همکاری را با گسترش دامنه و عمق خود و استفاده کامل از قدرت رسانه‌های اجتماعی و فناوری‌های مرتبط به سطح بعدی از مشارکت عمومی برسانند ارزش عمومی دولت باز به طور کامل درک می‌شود (Lee and Kwak, 2012). نظرسنجی دیگری که ارزش دولت باز را تحلیل کرده است توسط ردیک و گاناپاتی ارائه شده است. آنها رضایت و دستاوردهای آژانس‌های فدرال را در سه رکن دولت باز شفافیت، مشارکت شهروندان و همکاری بررسی کردند. برای رسیدن به این هدف، آنها با تعدادی افسر ارشد اطلاعات آژانس‌های فدرال مصاحبه کردند. یافته‌های بررسی آنها نشان می‌دهد که افسران ارشد بر این باورند که دستاورد بالایی از دولت باز در آژانس‌های آنها وجود دارد. نتایج بررسی آنها همچنین نشان می‌دهد که ۷۶ درصد از افسران ارشد اطلاعات به دلیل دولت باز، اثربخشی بیشتری را در دستیابی به مأموریت آژانس گزارش کرده‌اند. گاناپاتی و ردیک (۲۰۱۲) بعداً میزان دستیابی به دولت الکترونیک باز در چندین ایالت ایالات متحده را تحلیل کردند. داده‌های آنها پیشرفت کلی خوبی را در باز بودن دولت‌های ایالتی نشان می‌دهد، اما با توجه به سه ستون مهم (مشارکت، شفافیت و همکاری)، به نظر می‌رسد شفافیت بیشترین میزان را دارد و به دنبال آن مشارکت شهروندان است. در مقایسه با این دو رکن، همکاری بین دولت‌های ایالتی به اندازه کافی حاصل نشده است (Ganapati and Reddick, 2012).

رلی و سابهاروال (۲۰۰۹) تحلیل‌های خود را بر درک شفافیت دولت متمرکز کرده‌اند. آنها رابطه بین درک شفافیت سیاست‌گذاری دولت و شاخص‌هایی مانند قانون، پاسخگویی و زیرساخت‌های مخابراتی را بررسی کردند. نتایج آنها نشان می‌دهد که زیرساخت‌های مخابراتی تحت عنوان پیش‌بینی کننده درک شفافیت سیاست‌گذاری دولت عمل می‌کند. علاوه بر این داشتن قانون دسترسی به اطلاعات به طور مثبت بر درک شفافیت دولت اثر می‌گذارد. آنها فناوری، قانون و مسئولیت‌پذیری را عوامل کلیدی مؤثر بر دولت باز و حتی بیشتر از آن بر شفافیت یافتند (Relly and Sabharwal, 2009). مایر و گریملیکویسن اثرات شفافیت بر اعتماد درک

شده یک سازمان دولتی را بررسی کردند. آنها تجزیه و تحلیل می‌کنند که چگونه دانش قبلی و تمایل به اعتماد به دولت به طور کلی بر رابطه بین شفافیت و اعتماد تأثیر می‌گذارد. با این حال، آنها هیچ متغیری را پیدا نکردند که تأثیر مثبت شفافیت را بر قابلیت اعتماد درک شده پیش‌بینی کند (Grimmelikhuijsen and Meijer, 2014).

نگرش شهروندان نسبت به دولت باز توسط نام (۲۰۱۲) بررسی شده است. یکی از یافته‌های کلیدی او این است که اعتماد یا پذیرش در دولت سنتی به شدت بر نگرش شهروندان نسبت به دولت الکترونیک تأثیر می‌گذارد. سطح اعتماد عمومی شهروندان به دولت بر نگرش آنها نسبت به دولت باز تأثیر مثبت می‌گذارد (Nam, 2012). گلدفینچ و همکاران (۲۰۰۹) رابطه بین مشارکت سیاسی و اعتماد به دولت را بررسی کردند. آنها دریافتند که عموماً اعتماد به دولت با مشارکت سیاسی بیشتر همراه نیست. با این حال، آنها شواهدی یافتند که نشان می‌دهد اینترنت، دولت الکترونیک، و فناوری اطلاعات و ارتباطات مشارکت سیاسی بیشتر را تشویق می‌کند (Goldfinch et al., 2009). گوداسپید (۲۰۱۱) دریافته است که شهروندان به طور فزاینده‌ای به وب سایت‌های دولتی به عنوان منبع اطلاعات پردازش نشده روی می‌آورند (Goodspeed, 2011) داوز (۲۰۱۰) یک مطالعه تجربی توصیفی از ارزیابی شهروندان از مباشرت و سودمندی گفتگوی آنلاین انجام داد. اکثر پاسخ دهندگان داوز گفتگوی آنلاین را تضمینی از کیفیت اطلاعات می‌دانستند. وب سایت‌های دولت باز ابزار مهمی برای افزایش شفافیت هستند. علاوه بر این، گفتگوی آنلاین (Data.Gov) مشارکت و همکاری را تضمین می‌کند. (Dawes, 2010) پیوتروسکی و همکاران (۲۰۰۹) دیدگاه فرهنگی دیگری از دولت باز ارائه می‌دهند. آنها مسائل کلیدی در مورد اجرای دولت باز چین را بررسی کردند. همچنین آنها وظایف کلیدی دولت باز را ایجاد شفافیت (که به عنوان اطلاع‌رسانی برای عموم سنجیده می‌شود)، نظارت عمومی، مکانیسم ارزیابی و پاسخگویی شناسایی کردند. (Piotrowski et al., 2009)

بر این اساس در جدول ۲ مروری بر این ادبیات تجربی دولت باز سعی شده است ارائه شود.

جدول ۲: ادبیات تجربی دولت باز

نویسنده	متغیر درون‌زا	متغیر برون‌زا	روش تحلیلی
رالی و سابه‌روال (۲۰۰۹)	ادراک از شفافیت سیاست‌گذاری دولت	زیر ساخت‌های مخابراتی/قانون دسترسی به اطلاعات/دولت الکترونیک/آزادی مطبوعات/دموکراسی	رگرسیون حداقل مربعات معمولی
پیوتروسکی و همکاران (۲۰۰۹)	فقط توصیفی: مسائل کلیدی در اجرای مقررات اطلاعات دولت باز چین		مقیاس لیکرت
گلدفینچ و همکاران (۲۰۰۹)	شکاف مشارکت	تماس با سیاست‌مدار/ارای دادن/جلسات شخصی/تعداد اشکال مشارکت الکترونیکی	رگرسیون لجستیک
داوز (۲۰۱۰)	فقط توصیفی: ارزیابی نظارت و سودمندی گفتگوی آنلاین Data gov		-
گریملیکویسن (۲۰۱۱)	شایستگی درک شده/خبر خواهی درک شده/ادراک صداقت	محتوای خط‌مشی/شفافیت	تحلیل کوواریانس چند متغیره
ردیک و گاناپاتی (۲۰۱۱)	فقط توصیفی: شفافیت، مشارکت، همکاری شهروندان با آژانس‌های فدرال، نهادهای خصوصی و غیرانتفاعی، آژانس‌های محل		مصاحبه‌ها
گود اسپید (۲۰۱۱)	فقط توصیفی: خلاصه درخواست‌های سوابق عمومی		
لی و کوواک (۲۰۱۲)	فقط توصیفی: مشارکت عمومی مبتنی بر رسانه‌های اجتماعی		مصاحبه‌های میدانی
ردیک و گاناپاتی (۲۰۱۲)	فقط توصیفی: باز بودن دولت الکترونیکی/شفافیت در دولت الکترونیک/مشارکت شهروند در دولت الکترونیک		مصاحبه‌ها

	ایالتی/همکاری بین سازمان‌های دولتی ایالتی، سازمان‌های فدرال ایالتی و سازمان‌های دولت محلی	
مایلر و گریملیکویسن (۲۰۱۴)	قابل اعتماد بودن که به صورت زیر اندازه‌گیری می‌شود: شایستگی/خبرخواهی/اصداقت	تحلیل رگرسیون خطی
نام (۲۰۱۲)	نگرش شهروندان نسبت به دولت باز و دولت ۲۰ (بر اساس شرایط و درک بازبودن و در دسترس بودن دولت اندازه‌گیری می‌شود)	پسرفت عادی لجستیک
	ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی/مشخصه‌های جمعیتی/شدت استفاده از اینترنت (تکرر استفاده)/ استفاده از اینترنت پرسرعت/اعتماد به دولت/استفاده از دولت الکترونیک (معاملات، اطلاعات، مشارکت و استفاده از ابزار دولت ۲۰)/ارزش درک شده استفاده از دولت الکترونیک/وابستگی به حزب سیاسی	

در ادامه یافته‌های تجربی کلیدی در مورد دولت باز را به منظور استنباط چارچوبی برای دولت باز دوباره فرموله می‌کنیم. می‌بینیم که قلب دولت باز از سه رکن تشکیل شده است: شفافیت، همکاری و مشارکت. مسئولیت‌پذیری یا پاسخگویی محرک بیرونی مهمی برای رکن شفافیت است؛ زیرا میزان پاسخگویی دولت میزان شفافیت را تعیین می‌کند- (Moghipi, et al., 2022, pp: 185-186). در نظام حقوقی ایران، اصول مختلفی به عنوان مبانی پاسخگویی در نظر گرفته شده‌اند که می‌توان به اصول ۸، ۳۲، ۷۰، ۷۶، ۸۴، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۱۱۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۳۴، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۴۲، ۱۷۱ و ۱۷۴ اشاره کرد. این اصول، چارچوب‌هایی را برای تضمین مسئولیت‌پذیری و شفافیت در ساختار حکومتی فراهم می‌کنند. به عبارت دیگر، این اصول به گونه‌ای طراحی شده‌اند که بتوانند به شکل‌گیری یک نظام پاسخگو کمک کنند. تحلیل ادبیات نظری دولت باز نشان می‌دهد که مکانیسم‌های پاسخگویی برای حصول دولت باز بسیار مرتبط هستند. همه این عوامل که در بالا توضیح داده شد، بر روابط بین دولت و اشخاص ثالث مانند شهروندان و فعالان اقتصادی تأثیر می‌گذارد. این سه رکن تأثیر زیادی بر این رابطه دارند. به عنوان مثال ستون مشارکت، مشارکت عمومی را افزایش می‌دهد که رابطه شدیدتر بین دولت و شهروندان را تضمین می‌کند. با توجه به تعاریف بالا در جدول شماره ۳ مبانی دولت باز را مورد شناسایی قرار داده‌ایم.

جدول ۳: مبانی (زیربنای) مفهوم دولت باز

ارزش عمومی و شهروندی	فناوری	پذیرش / اعتماد به دولت	مقررات / قانون	مسئولیت / پاسخگویی	رابطه G2C/G2B
تعریف: ارزش عمومی به تمام معنا، توجه را بر منافع فردی و اجتماعی متمرکز می‌کند که توسط اشکال و اقدامات نهادی خاص دولت تامین می‌شود (هاریسون و همکاران/ ۲۰۱۲)	تعریف: فناوری ابزار مهمی برای پیاده‌سازی دولت باز است که شامل فناوری‌ها و اطلاعات و ارتباطات جدید است.	تعریف: پذیرش برابر با میزان موافقت شهروندان با دولت است. ابزار دولت‌ها برای اجرای این استراتژی علاوه بر قبول کردن، اعتماد به کار دولت است	تعریف: مقررات و قانون چارچوب قانونی حیاتی لازم برای دولت باز را فراهم می‌کند	تعریف: پاسخگویی را می‌توان به عنوان تعهد دولت یا اداره دولتی برای پاسخگویی به فعالیت‌های خود، پذیرش مسئولیت آنها و افشای نتایج به شیوه‌ای شفاف دانست.	تعریف: رابطه بین دولت و شهروندان یا کسب و کارها
جنبه‌های مفهومی:	جنبه‌های مفهومی:	جنبه‌های مفهومی:	جنبه‌های مفهومی:	جنبه‌های مفهومی:	جنبه‌های مفهومی:
ارزش عمومی را می‌توان به طور مستقل در حوزه‌های مختلف مانند حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی یا در کیفیت زندگی اندازه‌گیری کرد. اندازه‌گیری ارزش عمومی به روش کمی دشوار است.	ظهور فناوری‌های وب ۲.۰ و رسانه‌های اجتماعی که تعاملات اجتماعی را تسهیل می‌کنند، انگیزه دولت برای تحقق اهداف شفافیت، همکاری و مشارکت مدنی را تسریع کرده است. اجرای دولت باز ممکن است نیاز به سرمایه‌گذاری قابل توجهی در فناوری‌های جدید یا زیرساخت	پذیرش و اعتماد شرط مهمی برای یک دولت باز موفق است. دولت می‌تواند بر اعتماد عمومی تأثیر بگذارد. میزان بالای پذیرش و اعتماد تأثیر مثبتی بر دولت باز دارد و در مقابل میزان پذیرش پایین تأثیر منفی خواهد داشت. پذیرش فناوری‌های جدید توسط	قوانین و مقررات ناهمگون در کشورها وجود دارد. دولت باز موفق نیازمند قوانین و مقررات روشن می‌باشد. باز بودن دولت توسط تعدادی از قوانین قدرتمند حمایت می‌شود. سیستم حقوقی ضعیف ممکن است مانع دولت باز شود.	پاسخگویی یک اصل اساسی حکومت دموکراتیک و نیز سنگ‌بنای حکمرانی عالی است. پاسخگویی ممکن است با فساد مقابله کند. مسئولیت‌پذیری ضعیف مانع شفافیت است.	رابطه بین دولت و شهروندان یا کسب و کارها یک عامل چند بعدی دولت باز است. یک رابطه خوب تعهد بین دولت و شهروندان را افزایش می‌دهد.

شبهه داشته باشد. به تعامل بیشتر با شهروندان کمک میکند. نیاز به پذیرش و اعتماد شهروندان به فناوری‌ها جدید وجود دارد.	شهروندان برای یک باز موفق ضروری است.
---	--------------------------------------

PAP

(۲) ۱۶

۴۷ | صفحه

نهایتاً دولت باز به‌عنوان یک مفهوم، از دیدگاه‌های مختلف قابل تعریف است و در این میان، سه رکن اصلی آن شامل شفافیت، مشارکت و همکاری می‌باشد. این ارکان اساسی به‌طور مستقیم به افزایش ارزش عمومی کمک می‌کنند. به‌علاوه، این سه ستون بر رابطه دولت به شهروندان / رابطه دولت به تجارت تأثیر می‌گذارند. آنها با همدیگر عوامل داخلی دولت باز را می‌سازند. این عوامل داخلی تحت تأثیر عوامل خارجی مانند فناوری، مسئولیت‌پذیری و مقررات و قانون است که در نهایت پذیرش و اعتماد به دولت و همچنین پاسخگویی نیز با دایره داخلی تعامل دارد.

نهادهای مرتبط با مؤلفه‌های دولت باز

در این قسمت سعی شده است پاسخ سؤال حوزه صلاحیتی کدام‌یک از نهادهای قانونی دولت ایران با مبانی دولت باز مرتبط می‌باشد؟ را تشریح نمائیم. حوزه‌های صلاحیتی مرتبط به‌صورت جداول ترسیمی، در دو حوزه سلامت، فناوری اطلاعات و دسترسی به اطلاعات نگاشته شده است که در صورت تدقیق بیشتر مسلماً نقش بسزایی در خطامشی‌گذاری دولت باز به عنوان شیوه نوین مدیریتی ایفا خواهد کرد. ضمن اینکه مستند قانونی مرتبط با هر دو حوزه نیز تلاش شده است تبیین شود.

نهادهای مرتبط با مؤلفه‌های دولت باز در حوزه سلامت اداری و مقابله با فساد

شفافیت در دولت اغلب با ایجاد پاسخگویی دولت شناخته می‌شود، که به گفته طرفداران منجر به کاهش فساد دولتی، رشوه و سایر بدرفتاری‌ها می‌شود. برخی از مفسران ادعا می‌کنند که یک دولت باز و شفاف اجازه انتشار اطلاعات را می‌دهد که به نوبه خود به تولید دانش بیشتر و پیشرفت اجتماعی کمک می‌کند. در این قسمت برآنیم که مصادیق نهادهای ناظر مرتبط در رابطه با سلامت اداری در جدولی در قالب چهار بخش ذکر شود. بخشی که زیر عنوان مصادیق ذکر شده، توضیحاتی درباره وظایف و اختیارات متولی مربوطه می‌باشد. منظور از مصادیق یعنی تمامی نمونه‌هایی است که بر پایه آن مفهوم ساخته شده است. مصادیق‌های مفهیم در برابر معانی (Intension) آن‌ها مطرح می‌شود که منظور از آن‌ها همان مفاد ذاتی قابل درک است.

ارزیابی عملکرد کارکنان دولتی و اطلاع‌رسانی عمومی نتایج ارزیابی، از دیگر اهرم‌هایی است که در راستای ارتقای شفافیت و مبارزه با فساد مورد استفاده قرار می‌گیرد. فصل یازدهم قانون مدیریت خدمات کشوری تحت عنوان «ارزیابی عملکرد» مقرراتی را در این زمینه مقرر می‌دارد.

جدول ۴: حوزه سلامت اداری و مقابله با فساد (شفافیت)

دستگاه متولی	مستند قانونی	شرح مصادیق	وظایف و اختیارات قانونی دستگاه
معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور، افراد مذکور در ماده ۵ تا ۸ قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۸۶، واحدهای زیر نظر مقام رهبری، شوراهای اسلامی شهر و روستا	مواد ۲-۳ قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۹	۱- اطلاع‌رسانی دستگاه‌های اجرایی مبنی بر تبیین حقوق و تکالیف مردم ۲- الزام دستگاه‌های اجرایی بر اخلاق‌مداری در برابر مراجعان	الزام دستگاه‌ها به شفافیت، عدالت محوری، اخلاق مداری، اطلاع‌رسانی و رعایت قوانین و مقررات حقوق شهروندی و راه‌اندازی سامانه پاسخگویی به شکایات
مؤسسات خصوصی حرفه‌ای عهده‌دار مأموریت عمومی، کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی غیر دولتی موضوع قانون ارتقای سلامت اداری	ماده ۸ بند ۱-۲ قانون تخلفات اداری ۲۶-۹۰ و قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶	۳- جلوگیری از هرگونه تبعیض در خدمات‌رسانی به مردم	

<p>کلیه مسئولان دستگاهها</p>	<p>ماده ۱۳ قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۹</p>	<p>الزام به ارائه گزارش به مقامات قضایی و اداری در خصوص: ارتشا- اختلاس- کلاهبرداری- تبانی در معاملات دولتی- اخذ درصد در معاملات- اعمال نفوذ- دخالت در معاملات دولتی- تحصیل مالا نامشروع- استفاده و تصرف غیرمجاز در وجوه یا اموال دولتی یا عمومی و یا تضييع آنها- تدليس در معاملات دولتی- اخذ وجه یا مال غیرقانونی یا امر به اخذ آن- منظور نمودن نفعی برای خود یا دیگری تحت هر عنوان اعم از کمیسیون، حق الزحمه، حق العمل، پاداش در معامله- مزایده- مناقصه</p>	<p>الزام به ارائه گزارش فوری در جرایم مربوط به ارتشا، اختلاس، کلاهبرداری... و مفاسد اقتصادی</p>
<p>وزارت امور اقتصادی و دارایی</p>	<p>ماده ۹ قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۹</p>		<p>نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی اشخاص</p>
<p>معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور</p>	<p>ماده ۸ قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۹</p>		<p>پیشگیری از شکل‌گیری فساد در دستگاه‌های اجرایی</p>
<p>وزارت کشور</p>	<p>ماده ۱۰ قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۹</p>	<p>تدوین راهکارهای شفاف‌سازی اطلاعات</p>	<p>توسعه و تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد در پیشگیری از وقوع جرم و مبارزه با فساد</p>
<p>دولت</p>	<p>ماده ۱۷ قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۹</p>		<p>الزام به حمایت قانونی از گزارش‌دهندگان فساد</p>
<p>دادستان‌های عمومی و انقلاب- سازمان بازرسی کل کشور- دیوان محاسبات- مرکز اطلاعات مالی- وزارت اطلاعات سازمان اطلاعات سپاه- نیروی انتظامی</p>	<p>مواد ۴-۱۷-۲۱ نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی ۱۳۶۳</p>		<p>الزام به ارائه اطلاعات راجع به اموال غیرمشروع مسئولان و گزارش حیف و میل بیت‌المال</p>
<p>هر یک از مستخدمین و مأمورین دولتی</p>	<p>ماده ۶۰۱-۶۰۲-۶۰۳ قانون مجازات ۱۳۷۵ ماده ۸ بندهای ۳-۴-۱۵ قانون تخلفات اداری ماده ۵ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۹ ماده ۲۱-۳۱ قانون دیوان محاسبات ۱۳۶۱ ماده ۵۹۸ قانون مجازات ۱۳۷۵</p>	<p>۱- عدم واريز وجوه دولتی به حساب دولت ۲- دریافت حق‌العمل یا حق‌الزحمه ۳- کم‌کاری و سهل‌انگاری مدیران ۴- تضييع حقوق قانونی دولت یا شخص ثالث و یا فرار از پرداخت عوارض ۵- ایجاد نارضایتی در ارباب رجوع ۶- اهمال و سهل‌انگاری در انجام وظیفه ۷- فرار از پرداخت حقوق عمومی یا دولتی توسط اشخاص ۸- تعدیات مأمورین دولت نسبت به دولت</p>	<p>جولوگیری از حیف و میل بیت‌المال در دستگاه‌های اجرایی</p>
<p>مدیران و کارمندان دستگاه‌های اجرایی</p>	<p>تبصره ۳ ماده ۹۱ قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶</p>	<p>۱- ارجاع پرونده رشوه افراد حقیقی و حقوقی به مرجع قضایی ۲- اعلام اسامی افراد حقیقی و حقوقی رشوه دهنده به دستگاه‌های اجرایی و ممانعت از عقد قرارداد</p>	<p>ارجاع پرونده‌های مربوط به موضوع رشوه به مراجع قضایی</p>
<p>وزارت اطلاعات وزارت کشور قوه قضاییه</p>	<p>قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد ۱۳۹۹</p>	<p>۱- نظارت بر فعل یا ترک فعل هر شخص (فردی، جمعی، سازمانی) ۲- نظارت بر نقاط مهم و آسیب‌پذیر در فعالیت‌های کلان اقتصادی دولتی و</p>	<p>پیگیری اجرای کامل قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد از سوی دستگاه‌های مسئول</p>

سازمان بازرسی کل کشور و کلیه دستگاهها	عمومی از قبیل قراردادهای بزرگ خارجی، طرح-های ملی و... ۳- اعلام تخلف از سوی دستگاههای نظارتی، بازرسان قانونی شرکتها، مؤسسات و وزارت امور اقتصادی و دارایی ۴- الزام به تدوین منشور اخلاق حرفه‌ای کارکنان نظام ۵- الزام به تدوین سیاستها و راهکارهای شفافسازی امور، مستند نمودن فعالیت‌های دستگاههای اجرایی ۶- ساماندهی نظام بانکی کشور در جهت تقلیل فساد مالی و اداری ۷- رفع خلاءهای قانونی و بازنگری قوانین جزایی مرتبط با موضوع هدف پیشگیری از وقوع جرم ۸- نظارت بر واحدهای تحت سرپرستی و شناسایی موارد فساد از سوی مقامات و مسئولان و سرپرستان		
وزارت امور اقتصادی و دارایی بانکها وزارت اطلاعات وزارت کشور	قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی ۱۳۹۷	۱- گزارش معاملات و عملیات مشکوک و ارائه مدارک و اسناد به مراجع ذیصلاح ۲- ضبط اموال حاصل از عواید مجرمانه (پولشویی) ۳- همکاری با کشورهایی که قانون معاضدت قضایی و اطلاعاتی در امر مبارزه با پولشویی تصویب شده است	جلوگیری از تطهیر عواید مجرمانه (پولشویی)
سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور	بند ۵- اصل ۱۲۶ و ۱۳۴ قانون اساسی	تأکید بر ارتقا شفافیت و سلامت اداری به منظور کاهش خطرپذیری فعالیت‌های تجاری و اقتصادی کشور	گسترش نظام تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول - بازار سرمایه و بیمه‌ها) با مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی
قوه قضائیه	اصل ۱۲۳ قانون پنجم توسعه	ضرورت شفافیت آرای قضات به منظور ارتقای کیفیت دادرسی	شفافیت آرای قضات
مجلس شورای اسلامی	ماده ۱۰۱ قانون مدیریت خدمات کشوری	الزام به برقراری عدالت در پرداخت حقوق شاغلین و بازنشستگان	شفافیت حقوق مستمری بگیران
مجلس شورای اسلامی	بند ۵ ماده ۶ قانون اجرای سیاست‌های اصل ۴۴	قوانین و سیاست‌های اجرایی باید دارای سازگاری و ثبات و هماهنگی باشند و مشارکت آزادانه اشخاص در فعالیت اقتصادی	شفافیت اطلاعات مالی شرکت‌های شبه خصوصی
سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشوری	بند ۳ و ۵ مورخه ۱۳۷۹/۰۳/۱۱ رویه ۱/۷۴۳۰	انتشار و ارائه خدمات و مستندات قانونی از طرق مختلف	لزوم شفافیت قوانین و سیاست‌ها/ لزوم عادلانه بودن شرایط فعالیت اقتصادی
وزارت کشور	ماده ۲۸ خدمات کشوری		لزوم شفافیت استفاده از خدمات دستگاه‌های اجرایی

شفافیت در دولت اغلب با ایجاد پاسخگویی دولت شناخته می‌شود، که به گفته طرفداران منجر به کاهش فساد دولتی، رشوه و سایر بدرفتاری‌ها می‌شود (Frederick, 2011). برخی از مفسران ادعا می‌کنند که یک دولت باز و شفاف اجازه انتشار اطلاعات را می‌دهد که به نوبه خود به تولید دانش بیشتر و پیشرفت اجتماعی کمک می‌کند. سازمان‌های حامی سیاست‌های شفافیت مانند سازمان همکاری اقتصادی و توسعه و مشارکت دولت باز ادعا می‌کنند که اصلاحات در دولت باز نیز می‌تواند منجر به افزایش اعتماد به دولت شود. گرچه شواهد مختلفی برای حمایت از این ادعاها وجود دارد، افزایش شفافیت گاهی منجر به کاهش اعتماد

به دولت می‌شود (OECD, 2020). وقتی مردم به نتایج یک سیاست خاص دسترسی داشته باشند، می‌توان افکار عمومی را تغییر داد. دولت ایالات متحده گاهی اوقات روزنامه‌نگاران را از انتشار عکس‌های تابوت سربازان منع می‌کند (Bumiller, 2009). تلاشی آشکار برای مدیریت واکنش‌های احساسی که ممکن است انتقاد عمومی از جنگ‌های جاری را تشدید کند. با این وجود، بسیاری معتقدند که تصاویر دارای احساسات می‌تواند دارای اطلاعات ارزشمندی باشند. به طور مشابه، برخی از مخالفان مجازات اعدام استدلال کرده‌اند که اعدام‌ها باید از طریق تلویزیون پخش شوند تا عموم مردم «بینند به نام آنها و دلارهای مالیاتی آنها چه می‌شود» (Shemtob and Lat, 2011). شفافیت دولت برای دموکراسی کارآمد مفید است، زیرا اطلاعات به شهروندان کمک می‌کند تا در مورد قوانین آینده نتیجه‌گیری معناداری داشته باشند و در انتخابات بعدی به آنها رأی دهند. بر اساس بنیاد کارنگی برای صلح بین‌المللی، مشارکت بیشتر شهروندان در دولت با شفافیت دولت مرتبط است. همچنین باز بودن یک دولت مزایایی دیگری هم دارد از جمله اینکه با نظارت مردمی دولت سعی در بهتر شدن وضعیت خود دارد و روز به روز پیشرفت خواهد کرد؛ چرا که مردم را ناظر اعمال خود می‌داند (Carothers and Brechenmacher, 2014). مزیت دیگر دولت باز همانطور که بیان شد، می‌توان به جلوگیری از ابتلا به فساد اداری و پیشرفت اقتصاد جوامع اشاره کرد. از مزایای دیگر دولت باز، کاهش بهانه و میزان رشوه است.

نهادهای مرتبط با مؤلفه‌های دولت باز در حوزه ارتباطات، فناوری اطلاعات و دسترسی آزاد به اطلاعات

استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، به ویژه اکنون که سرمایه‌گذاری عظیمی برای تجهیز ادارات و سازمان‌ها به رایانه و اینترنت صورت گرفته است، می‌تواند در این خصوص بسیار تسهیل‌کننده باشد. امروزه می‌توان با استفاده از نرم‌افزارهای مناسب و طراحی و ایجاد نظام گردآوری و پردازش و گزارش اطلاعات همراه با جزئیات، دسترسی به اطلاعات را افزایش داد. نظارت دقیق، بهنگام و هوشمند بدون استفاده حداکثری از فناوری اطلاعات و ارتباطات میسر نمی‌شود (Halpin et al., 2013).

ماده ۲۲ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، به مسئله جرم‌انگاری در اجرای این قانون پرداخته است، اما نتوانسته مکانیسمی مؤثر برای ضمانت اجرای آن فراهم کند. این موضوع به وضوح نشان‌دهنده نیاز به به‌کارگیری روش‌های دیگری است، مانند استفاده از شیوه‌های پلتفرم بازی‌وارسازی، تا منافع تمامی ذی‌نفعان تأمین شود و اجرای این قانون بهبود یابد. همچنین، با وجود چنین سازوکاری، انتظار می‌رفت نهادهای نظارتی مانند سازمان بازرسی به‌طور فعال‌تری در راستای نظارت بر حسن اجرای این قانون اقدام کنند. این کمبود نظارت و ضمانت اجرا، چالش‌هایی را در تحقق اهداف این قانون به وجود آورده است و می‌طلبد که توجه بیشتری به این مسائل شود تا بتوان به یک عملکرد مؤثر و شفاف در ارائه اطلاعات دست یافت.

ماده ۲۴ قانون تأمین حق دسترسی به اطلاعات عمومی، اشاره دارد به اینکه هر شخص حق دارد تا با رعایت مقررات این قانون، به اطلاعات عمومی دسترسی پیدا کند. هرگونه محدودیت برای دسترسی به اطلاعات عمومی به دلیل محرمانگی، امنیت ملی و یا مصلحت عمومی باید به صورت کتبی و موجه اعلام شود- ماده ۳ قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات ۱۳۸۳، ماده ۲۶، ۳۶ و ۳۷ قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶ دلالت بر تأمین دسترسی آزاد آحاد مردم به خدمات از طریق توسعه و تأمین زیرساخت‌های ارتباطات و فناوری اطلاعات در کشور دارد- قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی ۱۴۰۱ الزام به نگهداری، پردازش داده‌ها و اطلاعات اشاره دارد- ماده ۲ قانون تسهیل در دسترسی به خدمات الکترونیکی دلالت بر دسترسی به خدمات الکترونیکی با رعایت مقررات قانونی و اصول شفافیت و عدالت دارد- ماده ۱۹ قانون حقوق فناوری اطلاعات و ارتباطات اشاره به حقوق مصرف‌کنندگان در خصوص استفاده از فضای مجازی و فناوری اطلاعات و ارتباطات تعیین شده دارد که این حقوق شامل حق دسترسی به اینترنت، حفاظت از اطلاعات شخصی و... می‌شود. لذا

- دولت باز منجر به تحکیم پاسخگویی دولت‌مردان و سیاست‌گذاران در عرصه‌های گوناگون می‌شود.

- دولت باز حضور و میزان تأثیر شهروندان در فرآیند سیاست‌گذاری‌ها را تقویت می‌کند؛ چرا که آنها نقش بسزایی در یافتن مشکلات عمومی داشته و از آنجائی که در این روند همکاری دارند در یافتن راه‌حل برای مشکلات نیز نقش چشم‌گیری دارند. - دولت باز الزامات سیاست‌گذاری خوب را مهیا می‌کند؛ زیرا که با بهره‌گیری حداکثری از پلتفرم‌های مشارکت‌دهی شهروندان و متخصصان در فرآیند، علاوه بر توسعه و افزایش توان فناورانه کشور، حاکمیت، نخبگان و مردم می‌توانند با هم تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری کنند و این نتیجه‌ای جز تقویت کیفیت خط‌مشی‌ها نخواهد داشت (Nasuhi et al., 2021).

جدول ۵. حوزه ارتباطات، فناوری اطلاعات و حق دسترسی آزاد به اطلاعات

وظایف و اختیارات قانونی دستگاه	شرح مصداق	مستند قانونی	دستگاه (متولی)
تأمین دسترسی آزاد آحاد مردم به خدمات از طریق توسعه و تأمین زیر ساخت‌های ارتباطات و فناوری اطلاعات در کشور	۱- آشنایی مردم با حقوق و تکالیف خود در حین تعامل با دستگاه‌های اجرایی و ۲- ارتقای سح آگاهی مردم از طریق وسایل ارتباط جمعی به ویژه صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران و ۳- اطلاعات لازم را به نحو مطلوب و مناسب در اختیار مردم قرار دادن.	ماده ۳ قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات ۱۳۸۳ ماده ۲۶ و ۳۶ و ۳۷ قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶	وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات و دستگاه‌های اجرایی
تأمین انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات	۱- الزام مؤسسات عمومی به اطلاع‌رسانی همگانی ۲- ممانعت از انتشار اطلاعات طبقه‌بندی شده ۳- عدم طبقه بندی مصوبات و تصمیمات موجد حق و تکلیف ۴- الزام به انتشار و دسترسی اطلاعات عمومی ۵- ممانعت از افشای غیرقانونی اطلاعات شخصی ۶- مؤظفند بودن دستگاه‌های اجرایی در مستند و شفاف‌سازی مراحل، زمان و کیفیت و استاندارد ارائه خدمات و تغییرات آنها	مواد ۲ و ۳ و ۵ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ۱۳۸۷ مواد ۱۰ و ۱۱ و ۱۱ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ۱۳۸۷ مواد ۱۴ و ۱۵ و ۱۶ و ۲۴ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ۱۳۸۷ ماده ۳۷ قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - دستگاه‌های اجرایی
نظارت و پیگیری بر قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی	۱- الزام به نگهداری، پردازش داده‌ها و اطلاعات ۲- اعمال تدابیر حفاظتی و امنیتی جهت صیانت از داده و اطلاعات و حفظ محرمانگی و...	قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی ۱۴۰۱	دستگاه‌ها و نهادهای موضوع ماده ۱ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور
دسترسی به خدمات الکترونیکی یا رعایت مقررات قانونی و اصول شفافیت و عدالت	به ایجاد و تسهیل در دسترسی به خدمات الکترونیکی برای عموم	ماده ۲ قانون تسهیل در دسترسی به خدمات الکترونیکی	سازمان‌ها و نهادهای دولتی

دولت باز و خط‌مشی‌گذاری داده‌های باز

دولت باز و انتشار داده‌های عمومی می‌تواند مزایای قابل توجهی را برای جامعه به ارمغان آورد. این مزایا شامل ایجاد زمینه برای نظارت و مشارکت فعال مردم و همچنین افزایش ارزش اقتصادی است (Sarai, Mohammadian and Khani, 2022; 479-500). برای بهره‌برداری بهتر از داده‌ها، ضروری است که این داده‌ها ویژگی‌های خاصی داشته باشند که به عنوان استانداردهای انتشار داده شناخته می‌شوند. علاوه بر این، در این مسیر چالش‌ها و موانعی نیز وجود دارد که باید برای آن‌ها راه‌حل‌هایی پیدا کرد. یکی از این چالش‌ها تأمین مالی برای داده‌های باز است که می‌تواند مانع از گسترش و استفاده بهینه از این داده‌ها شود. به همین دلیل، توجه به این موانع و یافتن راهکارهای مناسب برای آن‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به طور کلی، انتشار داده‌های باز می‌تواند به عنوان یک ابزار توانمندساز برای جامعه باز عمل کند و به بهبود زندگی افراد و ارتقاء شفافیت در تصمیم‌گیری‌ها کمک کند. خط‌مشی‌گذاری در زمینه داده‌های باز همانند دیگر حوزه‌ها نیازمند پیروی از مراحل مشخصی است. با این حال، ویژگی‌های

خاص این حوزه باعث می‌شود که لازم باشد به نکات خاصی در فرآیند خطمشی‌گذاری توجه بیشتری شود. در این راستا، باید در نظر داشت که ایجاد سیاست‌های مناسب برای داده‌های باز نیاز به درک عمیق از نیازها و چالش‌های موجود دارد. این امر نه تنها شامل شفافیت و دسترسی به اطلاعات می‌شود، بلکه همچنین نیازمند توجه به امنیت و حریم خصوصی داده‌ها است. بنابراین، سیاست‌گذاران باید با دقت به این مسائل بپردازند و راهکارهایی را ارائه دهند که به بهبود دسترسی عمومی به داده‌ها کمک کند، در حالی که حقوق افراد و نهادها نیز حفظ شود. در نهایت، موفقیت در این حوزه به همکاری و مشارکت فعال تمامی ذی‌نفعان بستگی دارد. همچنین می‌توان همکاری را به عنوان تلاش مشترک برای مشارکت در روند دموکراتیک تعریف کرد (Besine, 2021: 606-612). در اینجا تعدادی از پیشنهادات سیاستی که از مقایسه خطمشی‌های مختلف در زمینه داده‌های باز به دست آمده، ارائه می‌شود. این پیشنهادات بر اساس دو جنبش اول و دوم خطمشی‌گذاری داده‌های باز شکل گرفته‌اند که به ترتیب بر انتشار و استفاده از داده‌ها تأکید دارند. در ادامه، این پیشنهادات به عنوان گام‌هایی به سمت جنبش سوم خطمشی‌های داده باز مطرح می‌شوند که بر روی ارزش افزوده‌ای که از داده‌ها به وجود می‌آید، متمرکز شده‌اند. این رویکرد جدید می‌تواند به بهبود بهره‌وری و نوآوری در استفاده از داده‌های باز کمک کند و زمینه‌ساز ایجاد ارزش‌های جدید در جامعه اطلاعاتی و نهایتاً دولت باز باشد. لذا، توجه به این مراحل و پیشنهادات می‌تواند در راستای توسعه پهنه و مؤثر داده‌های باز کمک شایانی نماید و به کارایی بیشتر در این حوزه منجر شود.

وضع قلمرو قانونی موثر

در مرحله نخست خطمشی‌گذاری، به منظور ارتقاء سیاست‌ها، پیشنهاد می‌شود که یک چارچوب قانونی برای تنظیم و کنترل انتشار مستمر داده‌ها از سوی وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی ایجاد گردد. وجود چنین چارچوبی که به عموم اجازه دسترسی آسان به اطلاعات را می‌دهد، از اهمیت بالایی برخوردار است. تصویب قانونی با این خصوصیات می‌تواند به افزایش دسترسی به مجموعه‌های متنوع داده‌ها کمک کند و داده‌های مربوط به نهادهای دولتی را به شکل مستمر و منظم از سیستم‌های مناسب منتشر نماید. این اقدام نه تنها شفافیت را در فعالیت‌های دولتی افزایش می‌دهد، بلکه به شهروندان این امکان را می‌دهد که به اطلاعات مهم و لازم دسترسی داشته باشند و در نتیجه، اعتماد عمومی به نهادهای حکومتی تقویت خواهد شد. در تدوین قوانین مربوط به انتشار داده‌ها، دو نکته اساسی باید مد نظر قرار گیرد. نخست، چارچوب قانونی باید به تعداد حداقلی از مجموعه داده‌هایی که هر نهاد دولتی باید به‌طور مرتب منتشر کند، اشاره کند. این امر نهادها را ملزم می‌کند تا داده‌های مربوطه را به شکلی مناسب آماده کنند و از این طریق شفافیت بیشتری در فعالیت‌هایشان ایجاد گردد. دوم، در قانون باید به مسایل حفظ حریم خصوصی توجه ویژه‌ای صورت گیرد (Nugroho and Colleagues, 2015: 288). برای مثال، اطلاعاتی که در صورت ترکیب با سایر داده‌ها می‌تواند منجر به افشای اطلاعات شخصی افراد شود، نباید منتشر گردد. توجه به این موضوع از مراحل اولیه قانون‌گذاری کمک می‌کند تا از بروز شکایات احتمالی در آینده جلوگیری شود و حقوق افراد به‌خوبی حفظ گردد. با در نظر گرفتن این نکات، می‌توان به تدوین قوانینی کارآمد و موثر در زمینه انتشار داده‌ها دست یافت که هم به دولت باز کمک کند و هم حقوق خصوصی افراد را تضمین نماید.

تشریح خطمشی‌گذاری‌های اجرایی

موج دوم خطمشی‌گذاری به منظور تشویق به استفاده مجدد از داده‌ها شکل می‌گیرد و این امر به نفع هر دو طرف، یعنی منتشرکنندگان و کاربران داده‌ها است. این خطمشی‌ها به منتشرکنندگان داده کمک می‌کند تا راهکارهایی را دنبال کنند که نیازهای

کاربران را بهتر درک کرده و داده‌ها را به شکلی آماده‌سازی کنند که به آسانی قابل دسترسی و استفاده باشد. برای دستیابی به این هدف، موارد همچون قابل دسترس بودن، سهولت دسترسی، سرعت دسترسی و قابل فهم بودن را باید مدنظر قرار داد.

ارتباط میان منتشرکنندگان داده و کاربران

تعامل میان منتشرکنندگان داده و کاربران یک موضوع کلیدی در موج دوم خط‌مشی‌گذاری است. به منظور تسهیل این تعامل، لازم است بسترهای مناسبی ایجاد شود. به عنوان مثال، می‌توان انجمن‌هایی راه‌اندازی کرد یا فهرست‌های ایمیلی و سامانه‌های آنلاین ایجاد نمود که کاربران بتوانند نظرات و پیشنهادات خود را درباره داده‌ها ارائه دهند و به بهبود کیفیت آن‌ها کمک کنند. این رویکرد به منتشرکنندگان داده این امکان را می‌دهد تا به‌خوبی نیازهای کاربران را شناسایی کنند و داده‌های مورد نیاز آن‌ها را بهتر فراهم نمایند. چنین تعاملی می‌تواند به ایجاد یک اکوسیستم پویا بین منتشرکنندگان و کاربران کمک کند و به‌عنوان ابزاری برای حفظ کیفیت داده‌ها عمل کند. از این طریق، نه تنها کاربران می‌توانند به خواسته‌های خود دست یابند، بلکه منتشرکنندگان نیز می‌توانند با دریافت بازخوردهای ساختاری، به بهبود مستمر محصولات و خدمات خود بپردازند. این فرآیند، موجب شکل‌گیری یک شبکه همکاری مؤثر خواهد شد که به نفع هر دو طرف است و در نهایت کیفیت داده‌ها را افزایش می‌دهد. برای اطمینان از کیفیت داده‌ها، ضروری است که از همان ابتدا یک چارچوب مشخص تعیین شود. این چارچوب باید تضمین کند که اطلاعات منتشر شده توسط نهادها دارای کیفیت بالا، واقعیت، کارایی و یکپارچگی هستند (Yousefi and Abdolhosseinzadeh, 2022: 23-25). با تدوین اصول و معیارهای واضح، می‌توانیم به حداکثر رساندن ارزش اطلاعات کمک کنیم و از بروز مشکلاتی که ممکن است به کیفیت داده‌ها آسیب برساند، جلوگیری کنیم. در نهایت، این اقدام نه تنها منجر به انتشار اطلاعات بهتر می‌شود، بلکه اعتماد عمومی را نیز افزایش می‌دهد و به بهبود تصمیم‌گیری‌ها در سطوح مختلف کمک خواهد کرد.

اختصاص اجرای خط‌مشی‌های داده باز و زیرساخت فناوری اطلاعات و ارتباطات به مجموعه معین

جنبش سوم خط‌مشی‌های داده باز به عنوان یک تحول نوین در حوزه اطلاعات و فناوری اطلاعات ظهور کرده است که بر اهمیت و اولویت داده‌ها و اطلاعات موجود تأکید دارد. این جنبش به نحوی طراحی شده است که از طریق استفاده بهینه و مؤثر از داده‌های موجود، ارزش افزوده‌ای را برای جامعه و سازمان‌ها ایجاد کند. در حقیقت، داده باز به معنای دسترسی آزاد و بدون محدودیت به اطلاعات است که می‌تواند فرصت‌های جدیدی برای نوآوری و توسعه فراهم آورد. این رویکرد به کاربران امکان می‌دهد تا از داده‌ها به روش‌های خلاقانه و کاربردی بهره‌برداری کنند (Katsonis, 2015: 42-52) و از این طریق به بهبود فرآیندها و خدمات کمک کنند. در نهایت، جنبش سوم خط‌مشی‌های داده باز به عنوان یک ابزار قدرتمند در دست دولت‌ها، شرکت‌ها و افراد قرار می‌گیرد تا با استفاده از داده‌های موجود، رویکردهای نوین و کارآمدی را برای حل مسائل پیچیده اجتماعی و اقتصادی ارائه دهند. به این ترتیب، داده‌های باز نه تنها به عنوان یک منبع اطلاعاتی، بلکه به عنوان یک فرصت تحول‌زا و ارزش‌آفرین در نظر گرفته می‌شوند که می‌تواند به رشد و توسعه پایدار کمک کند. در برخی از بخش‌های دولتی، واحدهای مختلفی تجربه‌هایی در زمینه داده‌های باز دارند، اما از تجربیات یکدیگر خبر ندارند نیاز به یک نهاد خاص دارد که مسئولیت هماهنگی و اجرای سیاست‌های داده‌های باز دولت را بر عهده بگیرد. وجود چنین نهادی می‌تواند سردرگمی کاربران داده را در یافتن مرجع مناسب کاهش دهد. به عنوان نمونه، در ایالات متحده، این دفتر مدیریت و بودجه است که داده‌های باز را هماهنگ می‌کند، در حالی که در اندونزی این موضوع به‌طور رسمی به نهادی واگذار نشده است و در ایران کارگروه تعامل‌پذیری دولت الکترونیکی است که تا حدودی این امر را بر عهده دارد^۱.

۱. ماده ۳ قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی مصوب ۱۴۰۱: «کارگروه تعامل‌پذیری دولت الکترونیکی» مصوب شورای عالی فضای مجازی موظف است در تصمیم‌گیری‌های خود به استثنای امر قضاء نسبت به اعمال سیاست‌ها و راهبردهای کلان و نظارت و مدیریت بر نحوه نگهداری، پردازش، دسترسی، یکپارچه‌سازی، امنیت و بویژه تبادل و به‌اشتراک‌گذاری داده‌ها و اطلاعات موضوع این قانون اقدام نماید.

ابداعات در راستای برانگیختن تقاضا برای داده باز

برای دسترسی عمومی به داده‌ها و استفاده بهتر از آن‌ها، می‌توان اطلاعات را به شکلی ساده و کاربردی ارائه کرد، مانند اپلیکیشن‌های کاربرپسند. این روش کمک می‌کند تا افراد بیشتری بتوانند با داده‌ها تعامل داشته باشند و ارزش داده‌های باز را درک کنند. علاوه بر این، افرادی که در تحلیل داده مهارت دارند، می‌توانند در شهرها و مناطق مختلف با بهره‌گیری از داده‌های دولتی، پروژه‌های نوآورانه‌ای ایجاد کنند. این راهکارها به ترویج و بهبود استفاده از داده‌ها در جامعه کمک می‌کند و باعث می‌شود که شهروندان بیشتری از مزایای چنین داده‌هایی بهره‌مند شوند.

دولت باز

۵۴ | صفحه

لذا از جمله نتایج قابل انتظار از اجرای خطمشی‌های باز، می‌توان به بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌ها، حمایت از گروه‌های ذی‌نفع، و افزایش مشارکت و دسترسی افراد و نخبگان به اطلاعات اشاره کرد. این رویکرد باعث می‌شود که خطمشی‌ها به گونه‌ای بهینه‌تر و موثرتر طراحی و پیاده‌سازی شوند (Eynali et al., 2024: 81-89).

بحث و نتیجه‌گیری

نقطه عطف اولیه این مقاله، افزایش اهمیت دولت باز در سال‌های اخیر بود. از سال ۲۰۰۸، ما شاهد حجم فزاینده‌ای از ادبیات دولت باز به ویژه در مجلات معتبر هستیم. تفاهم‌نامه رئیس‌جمهور اوباما برای روسای ادارات و آژانس‌های اجرایی در مارس ۲۰۰۹، دولت باز را در دستور کار تحقیقاتی قرار داد. با این حال به طور کلی، دولت باز هنوز یک زمینه تحقیقاتی جدید و در حال تکامل است. از این رو، فقدان تعاریف یکپارچه و درک روشنی از مفهوم دولت باز وجود دارد. در مقابل این پیشینه، هدف اصلی این مقاله ارائه یک بررسی سیستماتیک از ادبیات کنونی بود که از آن بتوانیم چارچوب دولت باز را استنتاج کنیم. برای دستیابی به این هدف، ابتدا منشأ و توسعه دولت باز را بیان کردیم. به دنبال آن، ما تعاریف موجود از اصطلاح دولت باز را به منظور استنباط یک تعریف دولت باز یکپارچه تجزیه و تحلیل کردیم. بر این اساس، ما دولت باز را اینگونه تعریف می‌کنیم: فرایندی چندجانبه، سیاسی و اجتماعی که به ویژه شامل اقدامات شفاف، مشارکتی و همکاری دولت و سازمان است. برای برآورده ساختن این شرایط، شهروندان و گروه‌های اجتماعی باید در فرآیندهای سیاسی از طریق حمایت از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی که باید باهم اثربخشی و کارایی اقدامات دولتی و اداری را بهبود بخشد، ادغام شوند به طوری که یک دولت باز می‌تواند ارزش عمومی را افزایش دهد. علاوه بر این، فناوری ارتباطی جدید و رسانه‌های اجتماعی در زمینه دولت باز اهمیت بیشتری یافته است. روی دولت و اداره عمومی باید به روی این فناوری‌های جدید باز باشد. استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرن برای موفقیت دولت باز ضروری است. در خاتمه می‌توان بیان کرد که زمینه تحقیقات دولت باز در حال حاضر در مرحله تجمیع است. به طور کلی، این زمینه هنوز هم دارای شکاف‌های تحقیقاتی زیادی است بنابراین احتمالات زیادی برای تحقیقات آینده ارائه می‌دهد. با بحث و بررسی موارد بالا پیشنهاد می‌گردد:

- از آنجائی که در قانون به عنوان نمونه، مصادیقی برای انتشار پیش‌دستانه آورده شده است که در عمل بسیاری از نهادها به همان موارد اکتفا کرده و به انتشار اطلاعات و داده‌های دیگر نپرداخته‌اند که این مانع از تحقق داده حکومتی باز در ایران می‌باشد. لذا ضروری است به برخی از اصول قانون اساسی، الحاقیه یا تبصره یا نظر تفسیری شورای نگهبان برای جلوگیری از سوء استفاده ذی‌نفعان، اضافه شود.

- به اصل یکصد و هفتاد و پنجم قانون اساسی که به آزادی بیان و نشر افکار با رعایت موازین اسلامی جهت شفافیت در اطلاع‌رسانی، اشاره کرده است، تبصره یا نظر تفسیری اصلاحی مبنی بر خروج این سازمان از سیطره قوای سه گانه اضافه گردد.

- برای ارائه داده‌های مرتبط با مجلس، می‌توان به اصول بیانیه شفافیت پارلمانی که در کنفرانس جهانی پارلمان الکترونیک در سال ۲۰۱۲ منتشر شد، توجه کرد. این بیانیه شامل چهار محور اصلی است: نخست ترویج فرهنگ شفافیت در میان شهروندان، دوم

بهبود اطلاعات پارلمان، سوم تسهیل دسترسی به اطلاعات پارلمانی و چهارم کاربرد فناوری‌های نوین اطلاعاتی در داده‌های پارلمان. بر اساس گزارشی که مرکز پژوهش‌های مجلس منتشر کرده است، لازم است که در کنار افزایش شفافیت و انتشار داده‌ها، به الزامات و نیازهای این فرآیند نیز توجه ویژه‌ای شود و فرهنگ‌سازی مناسبی در این زمینه انجام گیرد. به عنوان نمونه، باید شفافیت و انتشار اطلاعات به عنوان یک ارزش بنیادی در تمام سطوح حکمرانی کشور مورد پذیرش قرار گیرد. این امر می‌تواند به تقویت اعتماد عمومی و ارتقای مشارکت شهروندان در فرآیندهای سیاسی کمک کند و به ایجاد یک نظام حکومتی مسئولیت‌پذیرتر منجر شود.

- در قانون طرح شفافیت قوای سه‌گانه، دستگاه‌های اجرایی و سایر نهادها؛ و همچنین قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات؛ با توجه به اینکه جرم سبک‌تری تعیین شده و تناسبی بین تخلف از قانون و میزان مجازات نیست پیشنهاد می‌گردد ضمانت اجرایی قوی‌تری تعیین شود.

- با همکاری نهادهای موثر در توسعه اقتصاد دیجیتال و تشکلهای صنفی بخش خصوصی، می‌توانیم حوزه‌های کلیدی برای پیشرفت دولت باز و اقتصاد دیجیتال را شناسایی کنیم. به عنوان مثال، در زمینه‌های مانند سلامت، ارتباطات و حمل‌ونقل، باید تعاملاتی میان بازیگران مختلف این حوزه‌ها ایجاد شود تا نیازهای داده‌ای به شکل موضوعی شناسایی شوند. در نهایت، این فرآیند می‌تواند منجر به شکل‌گیری یک مطالبه جمعی برای دسترسی به داده‌ها گردد. این همکاری‌های بین‌بخشی می‌تواند قدرت تقاضا را افزایش دهد و به ایجاد جریان داده‌های باز در کشور کمک کند و در عین حال پاسخ مناسبی به مسائل اولویت‌دار کشور بدهد. با این رویکرد، ما می‌توانیم یک اکوسیستم کارآمدتر برای استفاده از داده‌ها و دولت باز بسازیم که برای همه ذی‌نفعان مفید باشد و به تحقق اهداف توسعه‌ای کشور کمک نماید.

سپاسگزاری

در انجام این پژوهش از هیج نهاد و مؤسسه‌ای کمک مالی دریافت نشده است.

فهرست منابع

1. Aboalmaali, F. S., Daneshfard, K. & Pourezzat, A. A. (2020). A Pattern to Recognition of Triggering Element of Open Government Implementation in Iran's Public Organizations (Case Study: Ministry of Interior). *Journal of Public Administration*, 12(1), pp: 149-174. Doi: 10.22059/jipa.2020.289132.2630. [in Persian].
2. Atiyeh Yousefi, Mohammad Abdolhosseinzadeh, (2022). "Model for Realizing and Implementing an Open Parliament Based on the Declaration of Parliamentary Transparency", Islamic Consultative Assembly Research Center, pp: 23-25.[in Persian].
3. Besine, A. (2021). "Open government conceptualization". *Government Information Quarterly*, 34, 606-612.
4. Bumiller, Elisabeth. (2009). "U.S. lifts photo ban on military coffins". *The New York Times*. ISSN 0362-4331. Retrieved 2019-11-29. <https://www.nytimes.com>.
5. Carothers, Thomas and Saskia, Brechenmacher. (2014), "Accountability, Transparency, Participation, and Inclusion: A New Development Consensus?". *Carnegie Endowment for International Peace*. Pp: 6-10.
6. Dawes, S. S. (2010). "Stewardship and usefulness: Policy Principles for information-based transparency". *Government Information Quarterly*, 27(4). pp: 377-383.
7. Evans, M. A, and Campos, A. (2013). "Open government initiatives: Challenges of citizen participation". *Journal of Policy Analysis and Management*, 32(1). pp: 172-185.
8. Eynali, M., Ebrahimi, S. A., Farhadinejad, M. & Danaeefard, H. (2024). Provide a Framework for the Application of Open Policy Making in Parliament of Iran. *Journal of Public Administration*, 16(1), 81-89. doi: 10.22059/jipa.2023.366357.3401.[in Persian].

9. Frederick, Schauer. (2011), "Transparency in Three Dimensions", This Article is the written and annotated version of the David C. Baum Memorial Lecture on Civil Rights and Civil Liberties, delivered at the University of Illinois College of Law on November 11, 2010(4), pp:10-16.
10. Ganapati, S. & Reddick, C. G. (2012). Open e-government in U.S. state governments: Survey evidence from Chief Information Officers. *Government Information Quarterly*, 29, 115–122.
11. Geiger, C. P & Lucke, J. von. (2012), Open government and (linked) (open)(government) (data). *eJournal of eDemocracy and Open Government*.
12. Goldfinch, S., Glau, R., & Herbison, P. (2009). The participation divide? Political participation, trust in government, and e-government in Australia and New Zealand. *The Australian Journal of Public Administration*, 68,330–350.
13. Goodspeed, R. (2011). From public records to open government: Access to Massachusetts Municipal geographic data. *URISA Journal*, 23(2), 21–32.
14. Grimmelikhuijsen, S. G & Meijer, A. J.(2014). The effects of transparency on the perceived trustworthiness of a government organization: Evidence from an online experiment. *Journal of Public Administration Research and Theory* 24(1), 137–157.
15. Ghahramani Afshar, Yasser and Khairollah, Parvin (2022), "An Introduction to the Legal Components of the State: A Study of the Modern Western Model and the Islamic Republic of Iran", *State Studies*, 7th Year, No. 2, pp. 157-158. [in Persian].
16. Halpin, Edward Francis., David, Griffin. (2013), Carolyn Rankin, Lakshman, Dissanayake., Nazmunnessa, Mahtab], *Digital Public Administration and E-Government in Developing Nations: Policy and Practice*, London, pp: 105-124.
17. Held, D. (2015). Šeklgiri-ye dowlat-e modern [The development of the modern state] (A. Mokhber, Trans.). Agah. (Original work published in 1993).
18. Hilgers, D. (2012). Open government. *Journal of Business Economics*, 82(6), 631–660.
19. Katsonis, M. (2015). *Digital Government: A Primer and Professional Perspectives*. Australian
20. *Journal of Public Administration*, 74(1), 42–52.
21. Larbi, G. (1999). The new public management approach and crisis states. UNRISD Discussion Paper No. 112.
22. Lathrop, Daniel; Ruma, Laurel. (2010). *Open Government: Transparency, Collaboration and Participation in Practice*. O'Reilly Medi, February. ISBN 978-0-596-80435- 0. OL 24435672M.
23. Lee, G., & Kwak, Y.H (2012)."An open government maturity model for social media-based public engagement". *Government Information Quarterly* 29,492–503.
24. Meijer, A.J, Curtin D., & Hillebrandt, M (2012).Open government: connecting vision and voice. *International Review of Administrative Sciences*, 78(1), 10–29.
25. Moghimi, Javad, Sosan Safavardi, Babak Naderpour, and Jahanbakhsh Mohbinia (2022), "The Place of the Principle of Accountability in the Realization of Citizenship Rights in the Political System," *Medical Law Journal*, Special Issue on Legal Innovation, pp. 185-186. [in Persian].
26. Moradi-Berelyan, M. (2020). Dowlat-e modern-e Eslāmi: Barresi-ye tahlili-ye nazariye-ye emtenā' [The modern Islamic state: An analysis of the theory of the impossibility of thinking]. *Tarh-e No*. [in Persian].
27. Nam, T. (2012). "Citizens' attitudes toward open government and Government 2.0". *International Review of Administrative Sciences*, 78, pp: 346–368.
28. Nasuhi, Morteza., Akbar, Etaabian., Mehraban Hadi, Peykani., Reza, Ebrahimzadeh et al. (2021), "Explaining the Open Policy Model in Realizing Open Government Principles", *Quarterly Journal of Public Administration Perspectives*, Volume 13, Issue 2, pp. 21-29. [in Persian].
29. Nugroho, Rininta Putri., Zuiderwijk, Anneke., Janssen, M. Jong, M.(2015), "A comparison of national open data policies: lessons learned" ,*Transforming: Government, People*" vol , and *Process and Policy*, vol, 9.no.3, pp: 288.
30. OECD (2009). "Trust in Government - Openness - OECD". Retrieved: 2020-11-07. <https://www.oecd.org/gov/trust-openness.htm>

31. Obama, B. (2009). "Transparency and open government". Memorandum for the Heads of Executive Departments and Agencies. Available online at [http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Transparencyand Open Government](http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Transparencyand%20Open%20Government), checked on 2/12/2013.
32. Piotrowski, S. J, Zhang, Y., Lin, W., & Yu, W. (2009). Key issues for implementation of Chinese open government information regulations. *Public Administration Review*, 69, 129–135.
33. Relly, J.E., & Sabharwal, M. (2009). "Perceptions of transparency of government policymaking: A cross-national study." *Government Information Quarterly*, 148–157.
34. Sarai, Hamed; Mohammadian, Ayub and Khani, Nasser (2022). A systematic review of intra-organizational factors affecting open government data with an innovation achievement approach. *Government Management*, 14(3), PP: 479-500. [in Persian].
35. Schmidhuber, L., Stütz, S. & Hilgers, D. (2019). Outcomes of open government: Does an online platform improve citizens' perception of local government? *International Journal of Public Sector Management*, 32(5), PP: 500-507. <https://doi.org/10.1108/IJPSM-02-2018-0056>.
36. Shemtob, Zachary B, and David, Lat. (2011-07-29). "Opinion |Why Executions Should Be Televised". *The New York Times*. ISSN 0362-4331. Pp: 11-29.
37. Valadbeigi, Abdolsharif, Majidi, Hassan, Azghandi, Alireza. (2021). "A transparent government model for the Islamic Republic of Iran based on grounded theory". *Iranian Political Sociology Quarterly*. Autumn, No. 3 (15), PP: 28-50. [in Persian].
38. vizheh, Mohammad Reza; Azadeh Sadat, Taheri. (2011), "An analysis of the law on the publication and free access to information in light of the general principles governing access to information", *Public Law Research*, Year 13, No. 35, pp: 237-267. [in Persian].
39. Wirtz, B.W, Birkmeyer. S. (2015), "Open government: origin, development, and Conceptual perspectives". *International Journal of Public Administration*, 38(5), 381-396.
40. Yagoda, J. (2010). "Seeing is believing: The detainee abuse photos and 'Open' government's enduring resistance to their release during an age of terror". *University of Florida Journal of Law and Public Policy*, 21, pp: 273–304.
41. Yazdani Zenouz, Hormoz. (2009). "The role of transparency in achieving good governance". *Public Law Quarterly*. No. 5, PP: 49-70. [in Persian].
42. Zakizadeh, Esmat, Tavasli Naeini, Manuchehr, Ahmadi, Mohammad Sadeq. (2018). "Explaining the principles of transparency and freedom of information as components of desirable governance in light of the legal system governing government data". *Quarterly Journal of Private and Criminal Law Research*. Spring Issue 39:102-81. [in Persian].